

ΝΗΠΤΙΚΗ ΘΕΟΛΟΓΙΑ

Από τα βιβλία του Jean-Claude Larchet,

Η Θεραπευτική των πνευματικών νοσημάτων τόμος Α', μτφρ.

Χρίστος Κούλας, (Αθήνα: Αποστολική διακονία της

Εκκλησίας της Ελλάδας³, 2011), σσ. 23-231, σσ. 349-364 και

Η Θεραπευτική των πνευματικών νοσημάτων τόμος Β', μτφρ.

Χρίστος Κούλας, (Αθήνα: Αποστολική διακονία της

Εκκλησίας της Ελλάδας², 2009), σσ. 343-370

Ζ' ΕΞΑΜΗΝΟ
ΙΕΡΑΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΑΕΑΑ

ΔΙΔΑΣΚΟΥΣΑ: ΜΑΡΙΑ Κ. ΚΑΡΑΜΠΕΛΙΑ

ΣΥΝΔΙΔΑΣΚΩΝ: π. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ

2024-2025

Τα κεντρικά θέματα της 3^{ης} Ενότητας

Στην 3^η Ενότητα θίγονται τα ακόλουθα θέματα:

- Υγεία και ασθένεια
- Παρεκτροπή των φυσικών δυνάμεων του ανθρώπου. Παθολογία
  - ❖ της γνώσης
  - ❖ της επιθυμίας
  - ❖ του θυμού
  - ❖ της ελευθερίας
  - ❖ της μνήμης
  - ❖ της φαντασίας
- Η παθολογία των αισθήσεων και των φυσικών λειτουργιών
- Τα είδη του φόβου
- Αιτίες του φόβου-πάθους
- Παθολογία του φόβου
- Η θεραπευτική του φόβου: η αγάπη και η ταπείνωση

Υγεία και ασθένεια

- Η υγεία για τον άνθρωπο, για την οποία είναι προορισμένος από τη φύση του, έγκειται στο να γίνει θεός κατά χάριν.
- Η κατάσταση του ανθρώπου στον παράδεισο εμφάνιζε όλα τα στοιχεία της υγείας. Με το προπατορικό αμάρτημα, ο Αδάμ έχασε τον δρόμο του, διέκοψε την κοινωνία με την Πηγή της τελειότητας, οι αρετές του μαράθηκαν και έχασε την ομοίωση προς τον Θεό.
- Από τότε ο άνθρωπος λησμονεί την αυθεντική του φύση, αγνοεί τον πραγματικό προορισμό του, δεν γνωρίζει την πραγματική ζωή και χάνει κάθε αίσθηση της προπρωτικής υγείας.
- Ο Χριστός, ως δεύτερος Αδάμ, έρχεται με τη διπλή Του φύση ως Θεάνθρωπος να επιβεβαιώσει ότι ο άνθρωπος είναι πραγματικά άνθρωπος, μόνο όταν είναι θεός εν Χριστώ.
- Εξάλλου ο άνθρωπος δημιουργήθηκε ως λογική ύπαρξη, αλλά βασικότερα ως ύπαρξη χριστολογική, όπου λογικός κατά τους Πατέρες σημαίνει σύμμορφος του Λόγου, δηλαδή του Χριστού.

Υγεία και ασθένεια

- Στο πρόσωπο του Χριστού εμφανίζονται με σαφήνεια η αυθεντική ύπαρξη και ο αληθινός προορισμός του ανθρώπου. Η εικόνα του Θεού, αμαυρωμένη στον άνθρωπο εξαιτίας του προπατορικού αμαρτήματος, επανεμφανίζεται στον Χριστό, που είναι αναμάρτητος, με πολύ μεγαλύτερη λάμψη και αίγλη απ' αυτήν, που είχε στον Αδάμ πριν το παράπτωμά του.
- Ο Γρηγόριος Παλαμάς δίνει έναν περιεκτικό ορισμό της υγείας: *«ή πρὸς τὸν Χριστὸν ἀφομοίωσις, ταύτόν ἐστιν εἶπεῖν υγεία ψυχῆς καὶ τελείωσις»*.
- Μακριά από τον Χριστό, ο άνθρωπος δεν είναι πραγματικά ούτε πλήρως άνθρωπος, αποτελεί μόνο ένα κομμάτι της φύσης του, ανάπηρος καθώς του λείπει ένα τμήμα του εαυτού του, και γι' αυτό βρίσκεται σε κατάσταση αλλοτρίωσης.
- Βεβαίως, για να φτάσει ο άνθρωπος στην τελείωση της ύπαρξής του εν Χριστώ, οφείλει να ζει σύμφωνα με το Άγιο Πνεύμα, να ζει αγιοπνευματικά. Η έλευση και εγκατάσταση του Αγίου Πνεύματος στην ψυχή αποτελεί την υγεία της ψυχής: *«Ἐρχόμενος δὲ Αὐτός (ὁ Παράκλητος), ἐπεὶ πᾶσαν νόσον καὶ ἀσθένειαν ψυχικὴν ἀπελαύνει, καλεῖται υγεία, τὴν υγείαν ἡμῖν χαριζόμενος τῆς ψυχῆς»* (Συμεών Νέος Θεολόγος).

Υγεία και ασθένεια

- Η κατάσταση της αρετής αντιστοιχεί με την αληθινή υγεία για τον άνθρωπο. Οι Πατέρες συχνά καταφάσκουν την ταυτότητα μεταξύ της κατά φύση ζωής και της ενάρετης ζωής. Ο Ιωάννης ο Δαμασκηνός σημειώνει: *«Μένοντες οὖν ἐν τῷ κατὰ φύσιν ἐν τῇ ἀρετῇ ἐσμεν»*.
- Ο πειρασμός λειτουργούσε ως διαρκής δοκιμασία της θέλησης του ανθρώπου δίνοντας έτσι ισχύ και αξία στην επιλογή του Θεού.
- Η αρετή αφορά την ελεύθερη επιλογή, όπως σημειώνει ο Ιωάννης Δαμασκηνός: *«οὐκ ἀρετὴ τὸ βία γινόμενον»*.
- Ο Αδάμ υποχωρώντας στην υποβολή του Πονηρού, θέλησε να γίνει θεός από μόνος του, να αυτοθεωθεί: αυτό ήταν το αμάρτημά του. Αποστρεφόμενος την Αρχή της ύπαρξής του και την Αρχή της ύπαρξης κάθε όντος, ο άνθρωπος πέφτει στο μη ον. Κάθε κακό στον άνθρωπο προέρχεται από αυτή την αποστροφή.
- Σύμφωνα με τον Ιωάννη τον Δαμασκηνό: *«Κακίαν ἐστίν... ἐκ τοῦ κατὰ φύσιν εἰς τὸ παρὰ φύσιν ἐκούσιος παρατροπή, ὅπερ ἐστίν ἡ ἀμαρτία»*.

Υγεία και ασθένεια

- Ο άνθρωπος εξαιτίας του αμαρτήματος παραδίδεται σε διάφορα είδη κακών, συμφορών και δυστυχιών, που κατά βάση δεν ανήκουν στη φύση του ούτε τον επηρέαζαν όσο ζούσε σε συμφωνία με αυτή.
- Εμφανίστηκαν ως συνέπειες του σφάλματός του και αναφέρονται:
  - ❖ στην απώλεια του πνευματικού κέντρου της ύπαρξής του,
  - ❖ τον διαμελισμό και τη διάσπαση της ψυχής του,
  - ❖ την απώλεια των αρχέγονων δυνάμεών της,
  - ❖ την αναστάτωση και την αταξία,
  - ❖ την διαστροφή και την έκπτωση όλων του των δυνάμεων και
  - ❖ την είσοδο στην κατάσταση της ασθένειας και της οδύνης.
- Έτσι, όλες οι δυνάμεις του ανθρώπου, που δημιουργήθηκαν για να στραφεί προς τον Θεό και να ενωθεί μ' Αυτόν, με το αμάρτημα απέκλιναν από τον φυσικό τους σκοπό και από τότε λειτουργούν παρά φύση.

Παρεκτροπή των φυσικών δυνάμεων του ανθρώπου. Παθολογία της γνώσης

- Η γνώση και τα όργανα της γνώσης του πεπτωκός ανθρώπου νοσούν. Η συγκεκριμένη ασθένεια συνίσταται στην άγνοια του Θεού.
- Με την άγνοια του Θεού έπαψε να υπάρχει η κατά Θεόν γνώση, οπότε παίρνει τη θέση της η σαρκική γνώση. Γενόμενος παραβάτης και αγνοώντας τον Θεό, ο άνθρωπος συνέζευξε όλη τη νοητική του ισχύ με τις αισθήσεις. Από τότε ο νους του ανθρώπου βρίσκεται αλυσοδεμένος με τον κόσμο.
- Η γνώση του ανθρώπου έχει παραδοθεί στα πάθη, και προσδιορίζεται από αυτά. Τα πάθη πραγματικά *«ἔχουσιν ἰσχὺν αἰχμαλωτίσαι τὴν διάνοιαν εἰς αὐτά»* (Ισαάκ ο Σύρος)
- Ο πεπτωκός άνθρωπος έχει χάσει την αληθινή αίσθηση της πραγματικότητας που κατείχε εν Πνεύματι. Αντιθέτως, έχει μία πλήρως αντεστραμμένη θέαση του πραγματικού, γιατί κρίνει τα πράγματα μόνο σύμφωνα με την αισθητική τους εμφάνιση, αγνοώντας το βάθος τους.
- Αν οι διάφορες γνώσεις, όπως οι επιστημονικές, μπορούν να δώσουν στον άνθρωπο την ψευδαίσθηση ότι γνωρίζει πραγματικά, όμως δεν του προσφέρουν καμία βασική ωφέλεια, καθώς δεν του χρησιμεύουν σε τίποτε σε ό,τι αφορά την πραγμάτωση του αληθινού προορισμού του.

Παρεκτροπή των φυσικών δυνάμεων του ανθρώπου. Παθολογία της επιθυμίας

- Ο άνθρωπος δημιουργήθηκε για να ενωθεί με τον Θεό. Η επιθυμητική δύναμη τέθηκε στη φύση του για να μπορεί να επιθυμεί τον Θεό, να τείνει και ν' ανυψώνεται προς Αυτόν και να ενώνεται μ' Αυτόν. Η φυσιολογική χρήση αυτής της δύναμης συντελεί στη διαμόρφωση της υγείας του.
- Κάθε επιθυμία συνδέεται με μία ηδονή. Από τον φυσικό προσανατολισμό της επιθυμίας του προς τον Θεό, ο άνθρωπος απολαμβάνει έντονη πνευματική τέρψη: «*μία ἡδονὴν ἐπίσταμαι τὴν τῶν θείων ἐπιτυχίαν*» (Μάξιμος Ομολογητής).
- Ο άνθρωπος πειράστηκε από τον Όφι να χαρεί άλλες ηδονές άγνωστες μέχρι τότε σ' αυτόν αλλά αμεσότερα και ευκολότερα προσεγγίσιμες, σε σχέση με τις πνευματικές χαρές. Οι ηδονές που του πρότεινε συνδέονταν με την επιθυμία των αισθητών.
- Ο Αδάμ βάλθηκε να θεωρεί και να επιθυμεί τα κτίσματα και να θέλει να τα απολαύσει καθαυτά, μόνος, εγωιστικά, εκτός του Θεού. Η εγωιστική απόλαυση της κτίσης συνιστά παρά φύση επιθυμία και ηδονή.
- Παύοντας να επιθυμεί και να αγαπά τον Θεό, ο άνθρωπος καταλαμβάνεται από σαρκική αγάπη για τον εαυτό του. Έτσι, στα πλαίσια της αισθητής πραγματικότητας ο άνθρωπος αντλεί από τον εαυτό του και τη σαρκική αγάπη κάθε ευχαρίστηση και ηδονή, πρωταρχικά με τη μεσολάβηση των αισθήσεών του και άρα του σώματός του.

Παρεκτροπή των φυσικών δυνάμεων του ανθρώπου. Παθολογία της επιθυμίας

- Η απόκλιση της έμφυτης στον άνθρωπο επιθυμίας από τον Θεό συνιστά διαστροφή, παραμόρφωση και αποδόμηση της φύσης και ασθένεια της επιθυμητικής δύναμης. Η ηδονή των αισθητών εμφανίζεται ως «*ή παρὰ φύσιν ἐνέργεια τῆς ψυχῆς*» (Μάξιμος Ομολογητής).
- Η επιθυμία έχει πολλές μορφές. Μ' αυτές ο μεταπτωτικός άνθρωπος αναζητεί διάφορους τρόπους για να απολαύσει την αισθητή ηδονή. Οι επιθυμίες και τα μέσα αποφυγής του πόνου συνιστούν τα πάθη, τα οποία εμφανίζονται ως επινοήσεις του ανθρώπου για να απαντήσει στις καινούργιες ανάγκες του.
- Οι επιθυμίες γίνονται υποκατάστατα, καθώς η αισθητή ηδονή που προσφέρουν στον άνθρωπο δεν είναι παρά ομοίωμα, είδωλο και παραποίηση της πνευματικής απόλαυσης και του αληθινού αγαθού.
- Καμία πραγματικότητα του κόσμου τούτου, αναγκαστικά πεπερασμένη, δεν είναι σε θέση να ανταποκριθεί στη μη πεπερασμένη επιθυμία του απείρου, η οποία υπάρχει μέσα σε κάθε άνθρωπο.
- Η απόπειρα του ανθρώπου να βρει την ευτυχία μακριά από τον Θεό ήταν από το ξεκίνημά της καταδικασμένη σε αποτυχία, αναγκαστικά, γιατί αντιστοιχεί πράγματι σε κάτι αδύνατον. Γι' αυτό και ο πεπτωκός άνθρωπος ζει σε κατάσταση μόνιμης στέρησης και ατελείωτου οντολογικού ανικανοποίητου.

Παρεκτροπή των φυσικών δυνάμεων του ανθρώπου. Παθολογία του θυμού

- Η θυμοειδής δύναμη ή θυμικό ή θυμός ανήκει στην ανθρώπινη φύση.
- Θυμός= διάθεση, ιδιοσυγκρασία, θέληση, τόλμη, δύναμη, αλλά και οργή.
- Η πρωταρχική λειτουργία του, στον άνθρωπο που είναι υγιής, είναι να **αντιστέκεται σε κάθε τι που μπορεί να τον απομακρύνει από τον Θεό** και τον δρόμο της θέωσης. Σύμφωνα με τους Πατέρες είναι η δύναμη που έχει τεθεί από τον Θεό στην ψυχή του ανθρώπου για να του επιτρέπει **να αγωνίζεται κατά του κακού**, να αποκρούει τις δαιμονικές επιθέσεις και να μάχεται τους πειρασμούς. Στον Παράδεισο ο Αδάμ και η Εύα μπορούσαν με τον θυμό να λένε «όχι» στον πειρασμό.
- Η δεύτερη φυσική και φυσιολογική χρήση του θυμικού **επιτρέπει στον άνθρωπο να αγωνίζεται για να λαμβάνει τα πνευματικά αγαθά**, στα οποία τείνει εκ φύσεως, για να φτάσει στη Βασιλεία των ουρανών.
- Ο άνθρωπος όμως αποστρεφόμενος τα θεία αγαθά κινητοποιεί το θυμικό του για να φθάσει και να προστατεύσει την αισθητή ηδονή. Γι' αυτό και παύει να το χρησιμοποιεί για να μάχεται τους δαίμονες και τους πειρασμούς και το στρέφει εναντίον των συνανθρώπων του στο μέτρο που εντοπίζει σ' αυτούς εμπόδια για την πραγμάτωση των αισθητών επιθυμιών του, είτε αιτίες θλίψης σχετικά με την εγωιστική αγάπη στην οποία ρέπει.

Παρεκτροπή των φυσικών δυνάμεων του ανθρώπου. Παθολογία της ελευθερίας

- Ο άνθρωπος πλάστηκε ελεύθερος διαθέτοντας αυτεξούσιο. Η ελευθερία είναι ένα από τα ιδιώματα της θείας φύσης. Δημιουργώντας τον άνθρωπο κατ' εικόνα Θεού, ο Θεός του έδωσε αυτή την ιδιότητα.
- Στη φυσιολογική κατάσταση της δημιουργίας του, ελευθερία για τον άνθρωπο σημαίνει τη **δύναμη που έχει να αυτοκαθορίζεται, δηλαδή να ενεργεί κατά φύση**. Με άλλα λόγια ελευθερία σημαίνει για τον καθένα να εκλέγει διαρκώς το Αγαθό, να εκλέγει πάντα τον Θεό.
- Ωστόσο, ο άνθρωπος δοκίμαζε συνεχώς πειρασμούς από τον διάβολο: να κάνει διαφορετική χρήση της ελευθερίας του από αυτήν που ο Θεός του είχε υποδείξει. Ο πειρασμός είχε θετικό ρόλο, όσο ο Αδάμ δεν ενέδιδε σ' αυτόν: *«(τὸν ἄνθρωπον)... Ἔδει τοίνυν πρότερον δοκιμασθέντα αὐτὸν καὶ τῆ πείρα διὰ τῆς τηρήσεως τῆς ἐντολῆς τελειωθέντα οὕτω τὴν ἀφθαρσίαν ἀρετῆς κομίσασθαι ἔπαυθλον»* (Ιωαννης Δαμασκηνός)
- Ο άνθρωπος ενέδωσε στον πειρασμό παρόλα τα αγαθά που του πρόσφερε ο Θεός. Έτσι το **κακό εμφανίζεται ως προϊόν της κακής χρήσης της ελευθερίας του ανθρώπου**, της προσωπικής του θέλησης, του «γνωμικού θελήματός» του, που συνέλαβε, φαντάστηκε, εφεύρε και τελικά επιτέλεσε το κακό.
- Με το αμάρτημα ο άνθρωπος διαχωρίζει και διχάζει το αυτεξούσιό του, το «γνωμικό θέλημά» του από το φυσικό θέλημά του. Με τη διεστραμμένη χρήση της ελευθερίας του γίνεται δούλος της αμαρτίας, αιχμάλωτος των αισθητών επιθυμιών προς τις οποίες στρέφεται. Στη δεδομένη κατάσταση δεν είναι πλέον ο εαυτός του. Κινείται από τις ξένες προς την αρχική του φύση τάσεις, αλλοτριώνεται και αποξενώνεται. Έτσι, δεν ενεργεί πλέον ο ίδιος, αλλά ο νόμος της αμαρτίας που βρίσκεται μέσα του.

Παρεκτροπή των φυσικών δυνάμεων του ανθρώπου. Παθολογία της μνήμης

- Η μνήμη δόθηκε στον άνθρωπο κατά τη δημιουργία του ώστε να μπορεί να έχει συνεχή μνήμη του Θεού και να ενώνεται μ' Αυτόν μόνιμα και δια του νου και δια της καρδιάς. Περιλαμβάνει την «*ἀδιάλειπτον προσευχήν*»: «*Μνημονευτέον Θεοῦ μᾶλλον ἢ ἀναπνευστέον*» (Γρηγόριος Θεολόγος), τη μνήμη των εντολών με τις οποίες ο άνθρωπος επιτελεί το θέλημά Του, τη μνήμη των ευεργεσιών του Θεού μέσω της οποίας τον ευχαριστούμε. Έτσι, στη φυσιολογική κατάσταση της ανθρώπινης φύσης η δύναμη της μνήμης ήταν απλή και ομοιογενής, καθώς καταλαμβάνεται πλήρως από τη μνήμη του Θεού.
- Με το αμάρτημα η μνήμη γίνεται παρά φύση, λησμονεί τον Θεό και το Αγαθό και θυμάται το κακό και τις αισθητές πραγματικότητες. Η λήθη του Θεού ισοδυναμεί με την άγνοια του Θεού. Ο άγιος Μάρκος ο Ερημίτης και ο Ιωάννης ο Δαμασκηνός θεωρούν ότι η **λήθη** μαζί με την **άγνοια** και τη **ραθυμία** είναι οι «*τρεις γίγαντες τοῦ διαβόλου*», γιατί από αυτούς προέρχονται όλα τα πάθη και τα κακά που προσβάλλουν τον πεπτωκότα άνθρωπο.
- Μετά τη λήθη του Θεού η μνήμη του ανθρώπου κυριεύεται και καταλαμβάνεται από πολλούς λογισμούς σχετικούς με τα πράγματα του κόσμου. Συντηρεί τις αναμνήσεις των ηδονών, που συνδέθηκαν με τα πάθη, γεγονός που καθιστά τις παραστάσεις θέλητρα μεγάλης ισχύος.
- Η μνήμη του κακού καθίσταται έξη για τον πεπτωκότα άνθρωπο, που μαζί με την φαντασία γίνεται η κυριότερη οδός δια της οποίας οι ξένοι λογισμοί διεισδύουν στην καρδιά του και καταλαμβάνουν τον νου του.

Παρεκτροπή των φυσικών δυνάμεων του ανθρώπου. Παθολογία της φαντασίας

- Μία από τις σημαντικότερες δυνάμεις του λογιστικού είναι η φαντασία. Φυσική της λειτουργία είναι να **επιτρέπει στον άνθρωπο να αναπαριστά τα αισθητά, όπως πράγματι είναι. Μετασχηματίζει τις αισθήσεις σε εικόνες** και επιτρέπει στον άνθρωπο να έχει ως εικόνα ό,τι αντιλαμβάνεται. Σε συνδυασμό με τη μνήμη **αναπαράγει και αναπαριστά τις αναμνήσεις**, που υπάρχουν σύμφωνα με τα όσα είχε αντιληφθεί.
- Είναι η δύναμη που μετατρέπει τα περιεχόμενα της αντίληψης σε αντίστοιχες εικόνες, η ικανότητα να παράγει και να δημιουργεί νέες εικόνες συνδυάζοντας πολλές από όσες έχει πάρει. Μπορεί να πάρει τριπλή μορφή: παράγει, αναπαράγει, δημιουργεί. Υπό τις δύο τελευταίες μορφές παράγει και τα όνειρα, στις ειδικές συνθήκες του ύπνου.
- Με το προπατορικό αμάρτημα, η φαντασία καθίσταται εργαλείο που συμβάλλει στη διακοπή της κοινωνίας με τον Θεό. Με όσα αυτή παράγει, ο άνθρωπος θα γεμίσει τον κενό, από τον Θεό, του. Η ψυχή αποκομμένη από τον Θεό, μη μπορώντας να μείνει ακίνητη και χωρίς αντικείμενο, βάλθηκε να φαντάζεται αντικείμενα πάνω στα οποία θα μπορούσε να στηριχθεί.
- Η φαντασία εμφανίζεται ως το κύριο όργανο της δαιμονικής ενέργειας στην ανθρώπινη ψυχή, τόσο στην κατάσταση της εγρήγορσης όσο και στον ύπνο. Μέσω της φαντασίας οι δαίμονες ενοχλούν τον άνθρωπο, επιζητώντας να τον ωθήσουν στην αμαρτία, να τον ταραξουν, να τον εξαπατήσουν, να τον παραπλανήσουν και να τον υποδουλώσουν: «οὔτω πάλιν (ὁ Σατανάς) τὸν Ἄδὰμ ἐχώρισεν τοῦ Θεοῦ, θεικὸν ἀξίωμα φαντάσας αὐτόν. Καὶ οὔτω πάντας τοὺς ἀμαρτάνοντας ἀπατᾶν ὁ ψεύτης καὶ δόλιος εἶθωθεν ἐχθρός».

Η παθολογία των αισθήσεων και των φυσικών λειτουργιών

- Οι Πατέρες υπογραμμίζουν ότι «*συμμεταλαμβάνει καὶ τὸ σῶμα τῆς ἀγιωσύνης*» (Γρηγόριος Παλαμάς). Η ψυχοσωματική ενότητα του ανθρώπινου προσώπου και ο κοινός προορισμός τους θεωρείται αυτονόητος.
- Πριν το αμάρτημά τους ο Αδάμ και η Εύα κατανοούσαν την πραγματικότητα με ταυτόσημο τρόπο, καθώς όλες οι δυνάμεις και όλες οι αισθήσεις τους ήταν διατεταγμένες προς τον Θεό, πλήρως σύμφωνες προς Αυτόν και αντιλαμβάνονταν κάθε τι σύμφωνα με Αυτόν.
- Με το αμάρτημα η τάξη αυτή ανατρέπεται. Ο άνθρωπος εκτρέπει τις αισθήσεις του και τα όργανα του σώματός του από την εντελέχειά τους, για να τα στρέψει προς τη φύση και τον φυσικό κόσμο. Οι αισθήσεις αντί να υποταχθούν στον νοῦ και να συμβάλλουν στην άνοδό του προς τον Θεό, τον έλκουν και τον καταβιβάζουν προς τον αισθητό κόσμο, θεωρούμενο καθ' εαυτό. Έτσι υποδουλώνουν την διάνοια στον αισθητό κόσμο και φράζουν την πρόσβαση στα πνευματικά.
- Ο πεπτωκώς άνθρωπος μη αντιλαμβανόμενος πλέον στα όντα τις θείες ενέργειες, χάνει την ορθή και αντικειμενική αντίληψή τους. Από τότε η αντίληψη γίνεται υποκειμενική και ποικίλει τόσο που δεν συμφωνεί με την αλήθεια των πραγμάτων. Το γεγονός ότι όλοι οι άνθρωποι μπορεί γενικά να θεωρούνται ότι αντιλαμβάνονται την πραγματικότητα με τις αισθήσεις τους περίπου κατά τον ίδιο τρόπο, δεν σημαίνει ότι η αντίληψή τους είναι αντικειμενική. Απλά δηλώνει τη συμφωνία διαφορετικών υποκειμενοτήτων, που μοιράζονται μία κοινή πτώση και τον ενιαίο χαρακτήρα των παραμορφώσεων, που υφίστανται οι κληρονόμοι του Αδάμ μέσω της δύναμης της αντίληψης.

Τα πάθη ως πνευματικά νοσήματα

- Οι Πατέρες επιβεβαιώνουν ότι τα πάθη/κακίες δεν αποτελούν μέρος της ανθρώπινης φύσης. Και αυτό γιατί **τα πάθη** είναι το αποτέλεσμα της κακής χρήσης του αυτεξουσίου από τον άνθρωπο και καρπός του προσωπικού θελήματος, αυτού που χωρίστηκε από το φυσικό θέλημα: «*τὰ πάθη προσθήκη ἐστὶν ἐξ αἰτίας ψυχικῆς*» (Ισαάκ ο Σύρος), «*ἐκ τοῦ κατὰ φύσιν εἰς τὸ παρὰ φύσιν ἐκούσιον ἐκτροπή*» (Ιωάννης Δαμασκηνός), «*πάθος ἐστὶ κίνησις ψυχῆς παρὰ φύσιν ἢ ἐπὶ φιλίαν ἄλογον ἢ ἐπὶ μῖσος ἄκριτον ἢ τινον ἢ διὰ τῶν αἰσθητῶν*» (Μάξιμος Ομολογητής)
- Συχνά οι Πατέρες αποκαλούν τα πάθη «*λογισμούς*» ή «*ἐμπαθεῖς λογισμούς*», «*σαρκικούς λογισμούς*», «*πονηρούς λογισμούς*», καθώς εκδηλώνονται στον άνθρωπο κυρίως ως λογισμοί, που μεταφράζονται ή όχι κατόπιν σε πράξεις. Εξάλλου παρατηρούν ότι η **κακία** είναι «*ἡ ἐσφαλμένη χρῆσις τῶν νοημάτων, ἢ ἐπακολουθεῖ ἢ παράχρησις τῶν πραγμάτων*» (Μάξιμος Ομολογητής).
- Επίσης αποκαλούνται «*πονηρά πνεύματα*», «*κακά πνεύματα*», «*ἀκάθαρτα πνεύματα*», καθώς εμπνέονται, υποκινούνται και υποβάλλονται από τους δαίμονες και ασκούν πλήθος επιρροών στην ψυχή του ανθρώπου.
- Ο στόχος των Πατέρων είναι η αποτελεσματικότητα της θεραπευτικής των πνευματικών νοσημάτων. Μερικά από τα βασικότερα πνευματικά νοσήματα με τα οποία και θα ασχοληθούμε είναι: **ο φόβος, η γαστριμαργία, η πορνεία, η κενοδοξία και η οργή.**

Τα είδη του φόβου

- Οι Πατέρες συμπεριλαμβάνουν στα πάθη τον φόβο και τις συγγενείς προς αυτόν καταστάσεις.
- Γενικά, ο φόβος προκαλείται από τον κίνδυνο στέρησης ή πόνου/δοκιμασίας, μέσω της ιδέας ή του αισθήματος ότι θα χάσουμε ή ενδεχομένως θα χάσουμε αυτό που επιθυμούμε ή αυτό στο οποίο είμαστε προσκολλημένοι.
- Ωστόσο διακρίνουμε **δύο είδη φόβου**, όπου το πρώτο είδος φόβου έχει διπλή μορφή και θετικό περιεχόμενο, ενώ το δεύτερο αρνητικό περιεχόμενο. Ποια είναι αυτά;
- Το πρώτο είδος φόβου, που ο Θεός ενέβαλε στον άνθρωπο κατά τη δημιουργία του, -συνεπώς ανήκει στην ανθρώπινη φύση-, έχει διπλή μορφή.
- Η πρώτη του μορφή είναι μια δύναμη, που συνδέει τον άνθρωπο με την ίδια την ύπαρξή του και τον κάνει να φοβάται για την απώλεια της ίδιας της ψυχής και του σώματός του. Μέσω αυτού του φόβου ο άνθρωπος προσαρμόζεται στη ζωή και το είναι, ενώ φοβάται ο,τιδήποτε θα ήταν δυνατόν να τα διαβρώσει και να τα καταστρέψει.
- Επιπλέον αποστρέφεται το μη-είναι και την ανυπαρξία, όπως το εξηγεί ο άγιος Μάξιμος, που υπογραμμίζει ότι η συγκεκριμένη ροπή είναι φυσική, δηλαδή ανήκει στην ίδια τη φύση του ανθρώπου: **«κατὰ φύσιν ἴδιον ἢ πρὸς τὰ συστατικὰ ὄρμη, καὶ πρὸς τὰ φθαρτικὰ ἀφορμή»**. Και ο ίδιος γράφει σε άλλο σημείο: **«Ἔστι γὰρ καὶ κατὰ φύσιν καὶ παρὰ φύσιν δειλία· καὶ κατὰ φύσιν δειλία ἐστὶ, δύναμις κατὰ συστολήν τοῦ ὄντος ἀνθεκτικὴ»**.

Τα είδη του φόβου

- Ακριβώς με την ίδια έκφραση, «**δύναμιν κατὰ συστολήν τοῦ ὄντος ἀνθεκτικὴν**», χαρακτηρίζει τον φόβο, ο άγιος Ιωάννης Δαμασκηνός και συμπληρώνει ότι θα μπορούσαμε να πούμε, ότι αντιστοιχεί στο ένστικτο της αυτοσυντήρησης, την ορμή της ζωής, την έμφυτη ροπή ότι οφείλουμε να παραμείνουμε στο είναι και να διαιωνίσουμε την ύπαρξή μας. Ιδιαίτερα εκδηλώνεται ως φόβος του θανάτου που συνιστά φυσική ροπή, καθώς ο Δημιουργός μάς έδωσε τη ζωή για να τη διατηρήσουμε και η φθορά και ο θάνατος αποτελούν φαινόμενα αντίθετα στη φύση.
- Η δεύτερή του μορφή είναι ο «**φόβος του Θεού**», που στην αρχική βαθμίδα του είναι ο φόβος της θείας τιμωρίας και στην ανώτερη βαθμίδα του ο φόβος της απομάκρυνσης και του αποχωρισμού από τον Θεό.
- Η δεύτερη μορφή φόβου συνδέεται φυσικά με την προηγούμενη: ο άνθρωπος που είναι προσκολλημένος στην αληθινή ζωή, φοβούμενος την απώλειά της, τρέμει πιθανόν τον χωρισμό από τον Θεό, που είναι η αρχή και το τέλος της, η πηγή και το νόημά της. Ακόμη υψηλότερα από τη **βιολογική ζωή**, για τον άνθρωπο που συνειδητοποιεί το θεμέλιο της πραγματικότητας, βρίσκεται η **εν Χριστώ ζωή**, για την απώλεια της οποίας φοβάται.

Τα είδη του φόβου

- Ο θάνατος της ψυχής είναι ο μόνος, που οφείλει να φοβάται ο άνθρωπος, καθώς του στερεί οριστικά όλη τη ζωή, ενώ ο βιολογικός θάνατος μόνο πρόσκαιρα χωρίζει την ψυχή από το σώμα και αποσυνθέτει μόνο τη γήινη και φθαρτή μορφή της ύπαρξης.
- Το πρώτο είδος του φόβου στις δύο μορφές του, συνιστά αρετή που κατείχε ο Αδάμ στην προπρωτική κατάστασή του. Ο φόβος, (συγχρόνως, του θανάτου και του χωρισμού από το Θεό), ήταν ένα από τα μέσα που έδωσε ο Θεός στον άνθρωπο, για να τον βοηθήσει να τηρεί την εντολή Του και να προφυλάσσεται από τ' αποτελέσματα της παράβασής της. (Γεν. 2, 17).
- Το δεύτερο είδος φόβου, το οποίο οι Πατέρες θεωρούν ως **πάθος**, αποτελεί συνέπεια του προπατορικού αμαρτήματος.
- Εκδηλώνεται πάντα με τη μορφή αποστροφής, που νιώθει ο άνθρωπος έναντι αυτού που είναι δυνατόν να φθείρει και να καταστρέφει την ύπαρξή του· **ο όρος ύπαρξη δεν αναφέρεται** όμως στο κατά Θεόν είναι του ανθρώπου, αλλά **στο πεπτωκός είναι του**, στο οποίο προσκολλάται με τη φιλαυτία.

Τα είδη του φόβου

- Ο συγκεκριμένος φόβος συμμετέχει στα πάθη που οφείλονται στη στέρηση της ηδονής: ο άνθρωπος φοβάται μήπως χάσει ένα αισθητό αντικείμενο, η κατοχή του οποίου (πραγματική ή φανταστική) του παρέχει συγκεκριμένη αισθητή απόλαυση. Φοβάται επίσης και την αιτία της πιθανής απώλειας του αντικειμένου.
- Η ιδέα ή η αίσθηση της πιθανής αυτής απώλειας γεννά στην ψυχή του κατάσταση δυσφορίας και ταραχής, των οποίων τις συνέπειες υφίσταται και στο σωματικό πεδίο εξίσου (άγιος Ιωάννης της Κλίμακος).
- Σε όλες τις περιπτώσεις **ο φόβος-πάθος αποκαλύπτει πρόσδεση και αγάπη στον κόσμο τούτο**: στα αγαθά του, στην αισθητή ηδονή τους, καθώς επίσης και **στο συγκεκριμένο τρόπο ζωής**, καθώς αυτή η ζωή κατανοείται ως προϋπηρεσία για να φτάσει κάποιος στην απόλαυση.
- Η βασική αυτή σχέση **του πάθους του φόβου και της κοσμικής ζωής**, -που κατανοείται και βιώνεται σαρκικά-, αξιολογείται συχνά στο πλαίσιο της διδασκαλίας των Πατέρων. Ο άγιος Ισαάκ γράφει: «Ότε [άνθρωπος] έν τῇ γνώσει καὶ τῇ πολιτεία τοῦ σώματος ἴσταται, ἐκ τοῦ θανάτου πτοεῖται».

Τα είδη του φόβου

- Ένα απόφθεγμα αναφέρει: «Ρωτήθηκε ένας Γέροντας: "Γιατί φοβάμαι όταν περπατώ στην έρημο;" Και απάντησε: "Γιατί εξακολουθείς να ζεις"!». Και ένα ακόμη: «Αδελφός ρώτησε ένα Γέροντα: "Γιατί με καταλαμβάνει φόβος όταν μου τυχαίνει να βγαίνω μόνος τη νύκτα;" Και ο Γέροντας απαντά: "Γιατί η ζωή τού κόσμου εξακολουθεί να έχει αξία για σένα"».
- Αντί να φοβάται ό,τι απειλεί την ύπαρξή του και ιδιαίτερα την πνευματική του ύπαρξη, ο άνθρωπος **αρχίζει να φοβάται ό,τι θέτει σε κίνδυνο το αισθητό είναι του** και τις απολαύσεις, που καρπώνεται απ' αυτό.
- Στο σημείο αυτό φαίνεται ότι **ο κατά Θεόν φόβος και ο «κοσμικός» φόβος** δε συνιστούν δύο διαφορετικές στάσεις εκ φύσεως, αλλά ουσιαστικά την ίδια διάθεση και στάση, προσανατολισμένη προς δύο διαφορετικούς σκοπούς.
- Τούτο προκύπτει από τις πατερικές διδασκαλίες, όπου οι δύο σκοποί παρουσιάζονται ως αποκλείοντες ο ένας τον άλλο: αν φοβόμαστε κάποιο πράγμα του κόσμου αυτού, τούτο συμβαίνει γιατί δεν φοβόμαστε τον Θεό· αντίστροφα, όποιος φοβάται τον Θεό, δεν έχει τίποτε να φοβηθεί (ο άγιος Ιωάννης της Κλίμακος).

Αιτίες του φόβου-πάθους

- Για το λόγο αυτό εξάλλου οι Πατέρες αναφέρουν ότι **ο φόβος-πάθος ευνοείται από την ακαρπία της ψυχής**, εξαιτίας της απώλειας της θείας παρουσίας σ' αυτήν: «Έφοβήθην ὅτι γυμνὸς εἰμί», εξομολογείται ο Αδάμ, μετά το αμάρτημά του (Γεν. 3, 10).
- Όπως όλα τα υπόλοιπα πάθη, **ο φόβος παρουσιάζεται από τους Πατέρες ως νόσος**. Κύριος λόγος είναι η **διαστροφή της ενάρετης φυσικής διάθεσης** και στάσης σε παρά φύση πάθος. Δευτερεύοντα λόγο συνιστούν οι ταραχές που γεννά ο φόβος.
- Κατά πρώτον, **ο φόβος αποκαλύπτει παθολογική σχέση του ανθρώπου προς το Θεό**. Ο άνθρωπος αποστρέφεται τον Θεό, την πηγή της ζωής του, την αρχή και το τέλος του είναι του, το νόημα της ύπαρξής του και **τοποθετεί το κέντρο των μεριμνών του στην αισθητή πραγματικότητα που γίνεται γι' αυτόν το Απόλυτο**: φοβούμενος την απώλεια κάποιου αγαθού του κόσμου και κάποιας αισθητής ηδονής, αντί να φοβάται την απώλεια του Θεού και συνεπώς του ίδιου του εαυτού του, απομακρύνεται τελικά από τον Θεό.
- Όλη η διαδικασία του προπατορικού αμαρτήματος, εντοπίζεται και πάλι στη συγκεκριμένη στάση, όπως βλέπουμε μαζί με όλες τις συνέπειές της.

Αιτίες του φόβου-πάθους

- Ο έμφοβος, όμως δεν έχει λησμονήσει τον Θεό μόνο ως αρχή και τέλος του είναι και του βίου, αλλά και ως **νόημα και κέντρο της ύπαρξης**: Τον έχει εξίσου απαρνηθεί και αγνοήσει· έχει αρνηθεί την Πρόνοια και την προστασία, με την οποία περιβάλλει κάθε ύπαρξη.
- **Ο φόβος αποκαλύπτει την παραίσθηση**, την οποία έχει ο παραδομένος στον εαυτό του άνθρωπος: να μη μπορεί ή να μη πρέπει να βασίζεται στις δικές του δυνάμεις, να αποστερείται της βοήθειας του Θεού.
- *«Ρώτησαν ένα Γέροντα: "Γιατί φοβάμαι διασχίζοντας την έρημο;" Και αυτός απάντησε: "Γιατί νομίζεις ότι είσαι μόνος και δε βλέπεις το Θεό δίπλα σου».*
- Η διδασκαλία του ίδιου του Χριστού έρχεται ν' ακυρώσει και να διαλύσει την ψευδαίσθηση, υπενθυμίζοντας στον άνθρωπο ότι **ο Θεός προνοεί αδιάκοπα** γι' αυτόν (Ματθ. 10, 29-31. Λουκ. 12, 6-7).
- Ακόμη **ο φόβος** είναι τεκμήριο και **σημείο απώλειας της πίστης στη Θεία Πρόνοια**: *«Τί δειλοί έστε ούτω; πώς ούκ έχετε πίστιν;»* λέγει ο Χριστός στους κατατρομαγμένους από τη θύελλα μαθητές του (Μάρκ. 4, 36-40).

Αιτίες του φόβου-πάθους

- Επιπλέον, ο φόβος εκφράζει **απώλεια πίστης και στα πνευματικά αγαθά**. Διότι αν ο άνθρωπος είχε συνδεθεί μ' αυτά, μόνο αυτά θα φοβόταν μήπως χάσει: *«μίαν ὀδύνην εἰδώς, τὴν τούτων [θείων] ἀποτυχίαν»*, αναφέρει σχετικά ο άγιος Μάξιμος.
- **Τα θεία αγαθά είναι πραγματικά τα μόνα, τα οποία έχουν για τον άνθρωπο απόλυτη αξία και ζωτική σημασία.**
- Ο άνθρωπος, που έχει εμπιστοσύνη στον Θεό, γενόμενος μέτοχος της Αναστάσεως του Χριστού και της θείας ζωής, οφείλει να μη φοβάται καμιά επίθεση κατά της ψυχής ή κατά του σώματός του, ούτε ακόμη την επίθεση του θανάτου που σκοτώνει προσωρινά το σώμα, αλλά δεν μπορεί να κάνει τίποτε περισσότερο (Ματθ. 10, 28. Λουκ. 12, 4).
- Όποιος ενώνεται με τον Θεό, βρίσκει σ' Αυτόν την πληρότητα των αγαθών και δε φοβάται μήπως στερηθεί κάποιου αισθητού αγαθού.

Αιτίες του φόβου-πάθους

- Βεβαίως, ο **φόβος** δεν αφορά μόνο στην έλλειψη πίστης προς τα πνευματικά αγαθά, τα μόνα αληθινά. Ο ίδιος αποδίδει **μάταιη πίστη στα αισθητά αγαθά**, των οποίων η πραγματικότητα είναι απατηλή και η παρουσία σύντομη όπως του άνθους και της χλόης. Αποτελούν θησαυρούς, που αφανίζονται η αποσύνθεση και ο σκόρος και κλέβουν οι κλέφτες (Ματθ. 6, 19. Λουκ. 12, 33).
- Ο άνθρωπος, αργά ή γρήγορα, χάνει τα αισθητά αγαθά, εξαιτίας του πρόσκαιρου και παροδικού χαρακτήρα τους ή λόγω του θανάτου του. Μαζί τους χάνεται και η συνδεδεμένη μ' αυτά ηδονή, η οποία είναι πενιχρή σε σύγκριση με την απόλαυση των αγαθών της Βασιλείας του Θεού.
- Για το λόγο αυτό **ο πεπτωκώς άνθρωπος σφάλει ως προς την αληθινή ουσία των πραγμάτων** και των αισθητών ηδονών στις οποίες προσκολλάται. Μάλιστα είναι δυνατόν ο ίδιος να κατέχεται από φόβο: αν γνώριζε τη φύση των αγαθών, η ενδεχόμενη απώλειά τους θα του ήταν αδιάφορη.
- **Το γεγονός ότι συνολικά ο φόβος είναι ανωφελής** συνιστά ένα ακόμη λόγο εξαιτίας του οποίου **παρουσιάζεται ως ασύνετη και παράλογη στάση.**

Παθολογία του φόβου

- Δεν μπορεί ο άνθρωπος να εμποδίσει με το φόβο ο,τιδήποτε του συμβαίνει ούτε ν' αποφύγει τον κίνδυνο ή τη στέρηση που φοβάται, αν υποθέσουμε ότι πράγματι θα επισυμβούν: «*Τίς δὲ ἐξ' ὑμῶν μεριμνῶν δύναται προσθεῖναι ἐπὶ τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ πῆχυν ἓνα;*» (Ματθ. 6, 27).
- Ο άγιος Ιωάννης Δαμασκηνός στον αναποτελεσματικό φόβο και την ατελέσφορη μέριμνα, τους οποίους ο Χριστός κατηγορεί με τους λόγους Του, αντιπαραθέτει την **αποτελεσματική αμεριμνησία** αυτού, που αποθέτει τον εαυτό του για τα πάντα στη θεία Πρόνοια.
- **Η παθολογία του φόβου εμφανίζεται και στο**, περισσότερο ή λιγότερο σημαντικό, **τμήμα της φαντασίας**, το οποίο τον δέχεται γενικά.
- Με τη φαντασία του ο άνθρωπος παραμορφώνει την πραγματικότητα, της αποδίδει διαστάσεις που δεν έχει, μεγεθύνοντας για παράδειγμα τους κινδύνους ή θεωρώντας επικείμενη την απώλεια κάποιου αντικειμένου.
- Η φαντασία όμως προβάλλει και ανύπαρκτες πραγματικότητες: κατασκευάζει, προδικάζει ή και οδηγεί στην αποδοχή ως βέβαιον, -στο παρόν ή το εγγύς μέλλον- γεγονότων που δεν έχουν συμβεί και για τα οποία κανένας αντικειμενικός λόγος δεν εγγυάται την πραγματοποίησή τους.

Παθολογία του φόβου

- Έτσι ο άγιος Ιωάννης της Κλίμακος δίνει για το φόβο τον εξής ορισμό: «*Φόβος ἐστὶ προμελετώμενος κίνδυνος [...], σύντρομος αἴσθησις καρδίας περὶ ἀδήλων συμφορῶν κλονουμένη καὶ ἀσχάλλουσα (=αγωνιώδης)*». Παρατηρεῖ επιπλέον πως ο **φόβος θέτει ερωτηματικά και για τα πλέον βέβαια πράγματα** και τον ρόλο που αναλαμβάνει η φαντασία στο σημείο αυτό: «*Φόβος ἐστὶ πληροφορίας στέρησις*».
- Και ακολουθούν **τα παθολογικά σημεία του παραληρήματος**: παραμόρφωση της πραγματικότητας, όχι αντίληψη του συμβαίνοντος ή του γεγονότος, αντίληψη ανύπαρκτης πραγματικότητας.
- Οι περισσότερες από τις υπόλοιπες μορφές φόβου, και ιδιαίτερα το άγχος και η αγωνία, χαρακτηρίζονται από την απουσία αντικειμενικών λόγων θεμελίωσης· στο άτομο που είναι υποχείριο του φόβου σημαντικό ρόλο ασκεί η επιρροή του παραλόγου.
- Στον έμφοβο άνθρωπο, μοιάζουν κατεσταλμένες οι δυνάμεις, που θα του επέτρεπαν να εκτιμά τα πράγματα και τα γεγονότα στις ακριβείς τους διαστάσεις. Ο συγγραφέας του βιβλίου Σοφία Σολομώντος αναφέρει: «*οὐθέν γὰρ ἐστὶ φόβος, εἰ μὴ προδοσία τῶν ἀπὸ λογισμοῦ βοηθημάτων*» (17, 11).

Παθολογία του φόβου

- Ενδεχομένως, η γέννηση και η ανάπτυξη του φόβου, υποκινούνται ή εννοούνται από διάφορα πάθη. Στην πρώτη θέση, η **υπερηφανία**, η οποία είναι στενά συνδεδεμένη με το φόβο. Συναφής είναι η παρατήρηση του αγίου Ισαάκ: «Ὁ ταύτης [τῆς ταπεινώσεως] ἔλλείπων, ἔλλιπής ἐστὶ καὶ ἀπὸ τῆς τελειώσεως· καὶ ὁ ἀπὸ ταύτης ἔλλιπής, ἀεὶ περίφοβός ἐστι». Ο άγιος Ιωάννης της Κλίμακος συμπληρώνει σχετικά: «Ἵπερήφανος ψυχὴ, δειλίας δούλη· ἐφ' ἑαυτῇ πεποιθυῖα, καὶ κτύπους κτισμάτων καὶ σκιᾶς δεδοικυῖα» και «πάντες οἱ δειλιῶντες κενόδοξοι». Ο άγιος Συμεών ο Νέος Θεολόγος υπενθυμίζει ότι ο φόβος συνδέεται προφανέστατα και με το πάθος της δειλίας.
- Σύμφωνα με τη διδασκαλία του Αποστόλου Παύλου, **ο φόβος είναι δυνατόν να γεννάται από την αμαρτία**: «Θλιψις καὶ στενοχωρία ἐπὶ πᾶσαν ψυχὴν ἀνθρώπου τοῦ κατεργαζομένου τὸ κακόν» (Ρωμ. 2, 9). Ο άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος επισημαίνει: «Οἱ ἐν ἀμαρτίαις ὄντες καὶ φόβῳ συζῶσι διηνεκεῖ· καὶ καθάπερ οἱ διὰ νυκτὸς ἀσελήνου βαδίζοντες τρέμουσι, κᾶν μηδεὶς ὁ φοβῶν παρῆ, οὔτω καὶ οἱ τὴν ἀμαρτίαν ἐργαζόμενοι, θαρρεῖν οὐκ ἔχουσι, κᾶν μηδεὶς ὁ ἐλέγχων ἧ· ἀλλὰ πάντα δεδοίκασι, καὶ ὑποπτεύουσιν, ὑπὸ τοῦ συνειδότος **ΚΕΝΤΟΥΜΕΝΟΙ**, καὶ πάντα αὐτοῖς δέους καὶ ἀγωνίας ἐστὶ μεστά, πάντα περιβλέπονται, πάντα φοβοῦνται».

Παθολογία του φόβου

- Οι συγκεκριμένες θέσεις φαίνεται ότι δεν πρέπει να αναφέρονται μόνο σ' όσους υποκρίνονται ότι ζουν σύμφωνα με τις εντολές. Πρέπει να εφαρμόζονται και σε όσους, ενώ ζουν έξω από την πίστη, αγνοώντας τους κανόνες και τις εντολές της, έχουν εντούτοις κάποια αόριστη και **ασαφή αίσθηση της αμαρτωλότητάς τους**.
- Φαίνεται ακόμη ότι η ισχύς της αμαρτητικής κατάστασης που υποκινεί το φόβο με τη μορφή του άγχους και της αγωνίας είναι τόσο μεγαλύτερη, όσο το υποκείμενο δεν έχει συνειδητοποιήσει σαφώς το ελάττωμα και το σφάλμα του.
- Υπενθυμίζοντας «*τὴν τῆς ψυχῆς δειλίαν τῆς ἑαυτῶν κακίας*» ο άγιος Διάδοχος Φωτικής συμβουλεύει τον χριστιανό να επαγρυπνεί και να φροντίζει την εξομολόγηση ιδίως των ακουσίων αμαρτημάτων του και μάλιστα των ασυνείδητων από την πρώτη στιγμή. Πάλι ο ίδιος γράφει: «*ἐὰν γὰρ μὴ πρεπόντως καὶ περὶ αὐτῶν [τῶν ἀσυνειδήτων] ἐξομολογησώμεθα, δειλίαν τινὰ ἄδηλον [...] εὐρήσομεν ἐν ἑαυτοῖς*».
- Όπως και τα υπόλοιπα πάθη, **ο φόβος έχει άμεσα μερίδιο στη δαιμονική ενέργεια**, συνδεδεμένος με τους δαίμονες, οι οποίοι συμβάλλουν στην εμφάνισή του, και επωφελοούνται πολύ από την παρουσία του, καθώς συνιστά ιδιαιτέρα ευνοϊκό έδαφος για τη δράση τους. Βρίσκουν στον φόβο τον σύμμαχό τους, παρατηρεί ο άγιος Διάδοχος υπενθυμίζοντας τη σύνδεση μεταξύ φόβου και αμαρτίας.

Η Θεραπευτική του φόβου: η αγάπη και η ταπείνωση

- Ο φόβος και οι καταστάσεις που συνδέονται ενδεχομένως μ' αυτόν, όπως η δειλία, η ανησυχία, το άγχος, η αγωνία, η φοβία, έχουν ουσιαστική σχέση με την προσκόλληση στα υλικά αγαθά.
- Δεν είναι δυνατόν να θεραπευτεί ο άνθρωπος παρά μόνο αν αποχωριστεί από αυτόν τον κόσμο, αν αποθέσει όλη του τη μέριμνα στον Θεό, με σταθερή την ελπίδα ότι μέσω της Πρόνοιάς Του, θα φροντίσει για όλες του τις ανάγκες.
- Η έλλειψη πίστης είναι η πρώτη πηγή του φόβου. Ο άνθρωπος οφείλει να ζητήσει τη βοήθεια του Θεού μέσω της προσευχής: *«Ἰησοῦ ὄνόματι μάστιζε πολεμίους· οὐ γὰρ ἔστιν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς ἰσχυρότερον ὄπλον. Ἀπαλλαγείς τῆς νόσου (τοῦ φόβου καὶ τῆς δειλίας) ἀνύμνει τὸν λυτρωσάμενον· εὐχαριστοῦμενος γὰρ, εἰς αἰῶνας σκεπάσει σε»* (Ιωάννης Κλίμακος).
- Η θεραπευτική του φόβου προϋποθέτει την απάρνηση του ιδίου θελήματος εκ μέρους του ανθρώπου και την ταπεινόφρονα συμπεριφορά: *«Κατὰ πάντα καιρὸν ἐὰν δύναται ὁ ἄνθρωπος κόπτειν τὸ ἑαυτοῦ θέλημα ἐν πᾶσι, καὶ ἔχει ταπεινὴν καρδίαν..., δύναται σωθῆναι χάριτι Θεοῦ· καὶ ὅπου ἐὰν ἦ, οὐ κατακυριεύει αὐτοῦ ἡ δειλία»* (Βαρσανούφιος).
- Ο άνθρωπος είναι δυνατόν να νικήσει τον φόβο με την αγάπη: *«Φόβος οὐκ ἔστιν ἐν τῇ ἀγάπῃ ἀλλὰ ἡ τελεία ἀγάπη ἔξω βάλλει τὸν φόβον»* (Α' Ιω 4,18).